

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Голова Приймальної комісії,
ректор університету

Олександр САМОЙЛЕНКО

2023 р.

ПРОГРАМА
СПІВБЕСІДИ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ: 01 Освіта, 03 Гуманітарні науки
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ: 014 Середня освіта (Історія), 032 Історія та археологія
ОСВІТНЬО- ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА: Середня освіта (Історія),
Історія та археологія

РОЗГЛЯНУТО та ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні Вченої ради
факультету філології, історії та
політико-юридичних наук

Протокол № 7 від 26 квітня 2023 р.

Голова Вченої ради

Володимир МАРТИНЕНКО

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Призначення програми – забезпечити проведення фахового випробування при вступі до вищої школи для здобуття освітнього ступеня бакалавр.

Мета фахового випробування полягає у з'ясуванні рівня теоретичних знань і практичних умінь і навичок, необхідних для опанування нормативних і варіативних дисциплін за програмою підготовки фахівців історичного профілю за спеціальностями 032 Історія та археологія та 014.03 Середня освіта (Історія).

Завдання вступного випробування розраховані на здійснення перевірки сформованості в абітурієнтів компетентностей, передбачених наявним стандартом базової і повної загальної середньої освіти і чинною навчальною програмою з історії України для закладів загальної середньої освіти.

Обов'язковою умовою до абітурієнтів є вільне володіння державною мовою.

Характеристика змісту програми. Програма розроблена відповідно до програми ЗНО з історії України і складається з переліку питань, які відображають ключові проблеми з даного предмету. Програма передбачає перевірку рівня сформованості в учнів насамперед історичної компетентності, до елементів якої належать:

хронологічна компетентність – уміння орієнтуватися в історичному часі, встановлювати близькі та далекі причино-наслідкові зв'язки, розглядати суспільні явища в конкретно-історичних умовах, виявляти зміни і тяглість життя суспільства;

просторова компетентність – уміння орієнтуватися в історичному просторі та знаходити взаємозалежності в розвитку суспільства, господарства, культури і природного довкілля;

інформаційна компетентність – уміння працювати з джерелами

історичної інформації, інтерпретувати зміст джерел, визначати їх надійність, виявляти і критично аналізувати розбіжності в позиціях авторів джерел;

логічна компетентність – уміння визначати і застосовувати теоретичні поняття для аналізу й пояснення історичних подій та явищ, ставити запитання та шукати відповіді, розуміти множинність трактувань минулого та зіставляти різні його інтерпретації;

аксіологічна компетентність – уміння формулювати оцінку історичних подій та історичних постатей, суголосну до цінностей та уявлень відповідного часу чи відповідної групи людей, осмислювати зв'язки між історією і сучасним життям.

Вимоги до відповіді абітурієнта

У процесі складання вступного випробування абітурієнт має виявити достатній рівень набутих знань і вмій.

Абітурієнт повинен знати:

- періодизацію та класифікацію історичного розвитку.
- загальні закономірності історичного розвитку України від найдавнішого періоду до сьогодення;
- зміст і перебіг основних подій в історії українського народу;
- основні джерела з історії України та основні періоди історії України;
- основні поняття, терміни і категорії періоду;
- культурні процеси історичного розвитку українського народу;
- діяльність визначних політичних осіб, які сприяли становленню і зміцненню української державності;
- проблеми і труднощі становлення української державності в історичному розрізі;

Абітурієнт повинен вміти:

- аналізувати та систематизувати події історичного минулого України.
- порівнювати, аналізувати, узагальнювати і критично оцінювати історичні факти та діяльність історичних осіб;
- співставляти історичні події, процеси з періодами (епохами);

- аргументовано на основі історичних фактів відстоювати власні погляди на ту чи іншу проблему;

- пов'язувати історію України з історією інших народів, всесвітньою історією. При підготовці до іспиту абітурієнтам рекомендується використовувати літературу, що наведена у програмі

Структура вступного випробування

Вступник отримує білет, в яком визначені 2 завдання в рамках змісту програмних питань.

Вступне випробування проводиться в письмовій формі, тривалість якого не повинна перевищувати 2 години. Вступне випробування у формі письмового екзамену проводять три члени комісії.

По закінченню вступного випробування екзаменатори оцінюють правильність відповідей абітурієнтів, заповнюють екзаменаційну відомість та підписують її. Інформація про результати вступного випробування оголошується вступникові у день його проведення.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Оцінювання знань та вмінь студентів здійснюється з урахуванням індивідуальних особливостей абітурієнта і базується на таких критеріях:

- оцінку від 90 до 100 (відмінно) виставляють абітурієнту, який вільно володіє матеріалом та предметною термінологією, здатний до самостійного критичного ставлення до історичних подій і явищ, виявляє закономірності, основні тенденції та протиріччя історичного процесу, вміє робити аргументовані висновки;

- оцінку від 82 до 89 (добре) заслуговує абітурієнт, який вільно володіє матеріалом, висловлює власну точку зору стосовно подій, явищ, процесів, вміє аналізувати, порівнювати, узагальнювати матеріал;

- оцінка від 74 до 81 (добре) виставляється абітурієнту, який розкриває фактичний матеріал, дає характеристику явищам, відтворює загальну картину історичних процесів, визначає історичні поняття;
- оцінка від 64 до 73 (задовільно) виставляється абітурієнту, який виявляє знання і розуміння основних положень навчального матеріалу, може поверхово аналізувати події, процеси, явища і робити певні висновки; відповідь його правильна, але недостатньо осмислена;
- оцінку від 60 до 63 (задовільно) заслуговує абітурієнт, який розуміє основний навчальний матеріал, здатний з помилками й неточностями дати визначення понять, формулює поняття, наводить приклади, орієнтується в хронології, підтверджує висловлене судження одним-двома аргументами;
- оцінку від 35 до 59 (незадовільно) заслуговує абітурієнту, який не володіє необхідними знаннями, лише фрагментарно відтворює фактичний матеріал і не здатний до аналізу подій, процесів і явищ;
- оцінку від 0 до 34 (незадовільно) заслуговує абітурієнт, який не може розрізнити об'єкт вивчення і відтворити деякі його елементи, мало усвідомлює мету навчально-пізнавальної діяльності, або відмовляється від відповіді.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ до історії України

Історія України як наука. Періодизація історії України. Джерела з історії України: речові, усні, писемні, візуальні.

2. Стародавня історія України

Поява та розселення людей на території України. Заняття привласнювального господарства. Неолітична революція. Поширення землеробства й скотарства на землях України. Ремесла. Трипільська і середньостогівська культури. Кочовики раннього залізного віку. Заснування античних міст-колоній у Північному Причорномор'ї та Криму. Велике

переселення народів. Перші писемні згадки про давніх слов'ян (венедів, антів, склавинів). Велике розселення слов'ян. Історичні витоки українського народу.

3. Русь-Україна (Київська держава)

Розселення східнослов'янських племінних союзів (поляни, сіверяни, уличі, тиверці, хорвати (білі хорвати), волиняни (дуліби, бужани), древляни). Назва «Русь». Руська земля. Утворення Русі-України (Київської держави). Внутрішньо- та зовнішньополітична діяльність перших київських князів. Державотворення кінця X – середини XI ст. Запровадження християнства як державної релігії. «Руська правда». Правління наступників Ярослава Мудрого. Русь-Україна (Київська держава) в першій третині XII ст. Боротьба з половецькою загрозою. Роздробленість Русі-України (Київської держави). Суспільно-політичне та господарське життя. Культура й духовність.

4. Королівство Руське (Галицько-Волинська держава). Монгольська навала

Об'єднання Галицького та Волинського князівств. Розбудова Галицько-Волинської держави (королівства Руського) в 1238–1264 рр. Монгольська навала на південно-західні землі Русі. Королівство Руське (Галицько-Волинська держава) за нащадків Данила Романовича. Суспільно-політичне та господарське життя. Культура й духовність.

5. Руські удільні князівства у складі іноземних держав у другій половині XIV – першій половині XVI ст. Кримське ханство

Змагання Польщі та Литви за Галицько-Волинську спадщину. Входження українських земель до складу сусідніх держав (Угорське королівство, Молдавське князівство, Османська імперія, Московське царство). Кревська унія. Велике князівство Руське Свидригайла. Остаточна ліквідація Волинського та Київського удільних князівств. Утворення

Кримського ханства. Перехід кримських ханів у васальну залежність від Османської імперії. Виникнення козацтва. Соціально-економічне життя населення. Культура й духовність.

6. Українські землі у складі Речі Посполитої в другій половині XVI ст.

Люблінська унія та її вплив на українські землі. Зміни в соціальній структурі українського суспільства. Виникнення Запорозької Січі. Повстання 1590-х рр. Братський рух. Утворення греко-католицької церкви. Культура й духовність.

7. Українські землі у складі Речі Посполитої в першій половині XVII ст.

Зміни в соціально-економічному житті. Морські походи козаків. Участь українського козацтва у війнах Речі Посполитої проти Московського царства та Османської імперії. Козацькі повстання 1620–1630-х рр. «Ординація Війська Запорозького...». Культура. Відновлення православної церковної ієрархії 1620 р. Духовність.

8. Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст.

Національно-визвольна війна українського народу. Зміни в суспільно-політичному житті. Утворення української козацької держави – Війська Запорозького. Внутрішньо- та зовнішньополітична діяльність уряду Богдана Хмельницького.

9. Козацька Україна наприкінці 50 – 80-х рр. XVII ст.

Внутрішньо- та зовнішньополітична діяльність гетьманів козацької України 50 – 80-х рр. XVII ст. Занепад Правобережжя. Запорозька Січ у складі Гетьманщини. Адміністративно-територіальний устрій Слобідської

України.

10. Українські землі наприкінці XVII – в першій половині XVIII ст.

Гетьманщина в 1687–1709 рр. Повстання під проводом Семена Палія (1702–1704 рр.). Північна війна і Україна. Внутрішньополітична діяльність гетьманів козацької України 20 – 30-х рр. XVIII ст. Обмеження автономії Гетьманщини. Діяльність Першої Малоросійської колегії, «Правління Гетьманського уряду» (1734–1750 рр.). Культура. Києво-Могилянська академія. Духовність.

11. Українські землі в другій половині XVIII ст.

Внутрішня політика останнього очільника Гетьманщини. Діяльність Другої Малоросійської колегії. Скасування козацького устрою на Слобожанщині. Ліквідація Запорозької Січі. Ліквідація автономного устрою Гетьманщини. Гайдамацький та опришківський рухи. Зміни в політичному становищі Правобережної України та західноукраїнських земель після поділів Речі Посполитої (1772, 1793, 1795 рр.). Реформи Марії Терезії та Йосифа II та їх вплив на українські землі. Культура й духовність.

12. Українські землі у складі Російської імперії наприкінці XVIII – в першій половині XIX ст.

Адміністративно-територіальний поділ українських земель у складі Російської імперії. Початок українського національного відродження: періоди та їх особливості. Відновлення українського козацтва в час французько-російської війни. Кирило-Мефодіївське братство. Поширення в Україні російського та польського суспільних рухів. Початок промислового перевороту.

13. Українські землі у складі Австрійської імперії наприкінці XVIII – в першій половині XIX ст.

Адміністративно-територіальний поділ західноукраїнських земель. Початок національного відродження. Діяльність «Руської трійці». Альманах «Русалка Дністрова». Західноукраїнські землі в європейській революції 1848–1849 рр. Діяльність Головної Руської Ради (1848–1851 рр.). Досвід парламентаризму.

14. Культура України кінця XVIII – першої половини XIX ст.

Освіта, наука, література, образотворче мистецтво, архітектура. «Історія русів». Галицько-руська матиця. Собор руських вчених.

15. Українські землі у складі Російської імперії в другій половині XIX ст.

Події Кримської війни 1853–1856 рр. на українських землях та поразка Російської імперії. Реформи 1860–1870-х рр. і процеси модернізації в Україні. Українські підприємці. Політика російського царизму щодо України. Розвиток громадівського руху. Журнали «Основа», «Громада», «Київська старина». Діяльність «Південно-Західного відділу Російського географічного товариства» (1873–1876 рр.). Братство тарасівців. Національне відродження кримськотатарського народу.

16. Українські землі у складі Австро-Угорщини в другій половині XIX ст.

Політика австрійського уряду щодо західноукраїнських земель. Діяльність культурно-освітнього товариства «Просвіта». Українські видання: «Правда», «Діло», «Записки Наукового товариства імені Шевченка». Розвиток кооперативного руху. Трудова еміграція. Політизація українського національного руху та утворення перших політичних партій.

17. Культура України в другій половині XIX – на початку XX ст.

Піднесення української культури. Розвиток освіти, науки, літератури,

музичного, образотворчого, театрального мистецтва. Українські підприємці-благодійники. Релігія і церква.

18. Українські землі у складі Російської імперії в 1900–1914 рр.

Утворення монополістичних об'єднань в Україні. Земельна реформа Петра Столипіна та її вплив на Україну. Консолідація української нації. Створення політичних партій Наддніпрянщини. Самостійницька й автономістська течії в національному русі. Події революції 1905–1907 рр. в Україні. Діяльність українських парламентських громад в I та II Державних Думах. Діяльність «Просвіти». Посилення російського імперського наступу на Україну в 1907–1914 рр.

19. Українські землі у складі Австро-Угорщини в 1900–1914 рр.

Становище промисловості та сільського господарства. Радикалізація українського політичного руху. Вплив греко-католицької церкви на піднесення національної свідомості населення західноукраїнських земель.

20. Україна в Першій світовій війні

Україна в геополітичних планах країн Антанти і Центральних держав. Війна та українські політичні сили. Головна українська рада. Союз визволення України. Загальна українська рада. Воєнні дії на території України в 1914–1917 рр. Українці в арміях воюючих держав. Українські січові стрільці. Політика Російської імперії та Австро-Угорщини на українських землях у 1914–1917 рр.

21. Початок Української революції

Революційні події в Україні в 1917 – на початку 1918 р. Українізація армії. Еволюція поглядів політичних сил України в питанні самовизначення. Універсали Української Центральної Ради (УЦР). Відносини УЦР з Тимчасовим урядом та більшовицькою Росією. Проголошення Української

народної республіки (УНР). Кримськотатарський національний рух. «Всеукраїнський з'їзд рад» у м. Харків. Перша війна більшовицької Росії з УНР. Бій біля станції Крути. Події 1917 р. в Криму. Проголошення незалежності УНР. Окупація більшовицькою Росією України. Берестейський мирний договір. Вигнання більшовиків із території УНР. Похід Петра Болбочана на Крим. Конституція УНР.

22. Розгортання Української революції. Боротьба за відновлення державності

Гетьманський переворот. Українська Держава. Західноукраїнська Народна Республіка. Український національний рух на Буковині й у Закарпатті. Акт злуки УНР та ЗУНР. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. Директорія. Друга війна більшовицької Росії з УНР. Більшовицький режим в Україні. Ухвалення Конституції Української соціалістичної радянської республіки (УСРР) 1919 р. Політика «воєнного комунізму». Червоний терор. Військова інтервенція Антанти на півдні України. Повстання Никифора Григор'єва. Денікінський режим в Україні. Повернення більшовицької влади. Перший Зимовий похід. Варшавська угода між УНР та Польщею. Польсько-радянська війна на території України. Другий Зимовий похід армії УНР. Холоднорська республіка (1919–1922 рр.). Культура та духовність.

23. Встановлення комуністичного тоталітарного режиму в Україні (1921–1928 рр.)

Масовий голод у південних губерніях УСРР. Антирелігійна кампанія. Неп в УСРР. Входження УСРР до складу СРСР. Утворення Кримської АСРР. Національна політика радянської влади в УСРР. Молдавська АСРР. Суспільно-політичне життя. Ліквідація багатопартійності. Політика коренізації/українізації в УСРР. Згорання непу і перехід до директивної економіки. Індустріалізація. Кампанія з ліквідації неписьменності дорослих.

Культура. Духовне життя.

24. Утвердження більшовицького тоталітарного режиму в Україні (1929–1939 рр.)

Форсована індустріалізація, насильницька колективізація. Примусові хлібозаготівлі. Опір селянства. Голодомор 1932–1933 рр. – геноцид українського народу. Масштаби та наслідки Голодомору. Масові репресії та їх ідеологічне виправдання. Політичні процеси 1920-х – початку 1930-х рр. Згорання українзації. Ідеологізація суспільного життя в Україні. Культ особи. Великий терор. Биківня та інші місця масових поховань жертв репресій. Національно-демографічні зміни. Розстріляне відродження. Антирелігійна кампанія.

25. Західноукраїнські землі в міжвоєнний період

Правовий статус українських земель у складі Польщі. Національна політика та міжнаціональні відносини. Осадництво. Паціфікація. Економічне і соціальне становище населення. Українська кооперація. Просвітні організації краю. Українські політичні і громадські організації. Українська військова організація й Організація українських націоналістів. Українські землі у складі Румунії. Татарбунарське повстання. Суспільно-політичне життя. Українські землі у складі Чехословаччини. Правовий статус Закарпаття. Суспільно-політичне й соціально-економічне життя. Карпатська Україна. Карпатська Січ. Культурне та духовність. Політичне і культурне життя української еміграції.

26. Україна в роки Другої світової війни

Українське питання в міжнародній політиці напередодні Другої світової війни. Радянсько-німецькі договори 1939 р. Початок Другої світової війни. Окупація Червоною армією Галичини, Волині, Північної Буковини, Хотинщини та Південної Бессарабії. Радянізація. Масові політичні репресії

1939–1940 рр. Початок німецько-радянської війни. Бойові дії в 1941–1942 рр. Відступ Червоної армії. Мобілізаційні заходи. Злочини комуністичного тоталітарного режиму. Окупація України військами Німеччини та її союзниками. «Новий порядок». Масове знищення мирного населення. Голокост. Опір окупантам. Український визвольний рух. Проголошення Акта відновлення Української Держави. Поліська Січ. Українська повстанська армія. Українсько-польське протистояння. Радянський партизанський рух. Бойові дії 1942–1943 рр. Вигнання німецьких військ та їхніх союзників з Правобережної та Південної України. Депортація кримських татар та інших народів Криму. Завершення бойових дій на території України. Українці у військових формуваннях держав Об'єднаних Націй. Внесок українського народу в перемогу над нацизмом. Українське питання на Ялтинській і Потсдамській конференціях. Ціна війни. Культура й духовність.

27. Україна в перші повоєнні роки

Україна –співзасновниця ООН. Встановлення кордонів УРСР у міжнародних договорах. Посилення радянзації та репресії у західних областях УРСР. Український визвольний рух у 1944–1950-х рр. Обмін населенням між Польщею й УРСР. Депортаційні акції: операції «Вісла» і «Захід». Ліквідація УГКЦ. Внутрішньополітична й економічна ситуація в УРСР. Масовий голод 1946–1947 рр. Ідеологічні кампанії. «Чистки» творчої інтелігенції. Культура й духовність.

28. Україна в умовах десталінізації

Участь українців у повстаннях у сталінських концтаборах. XX з'їзд КПРС. Десталінізація і лібералізація суспільного життя. Зміни адміністративно-територіального устрою: входження Кримської області до складу УРСР. Зміни в управлінні господарством. Зародження дисидентського руху та його течії. «Шістдесятництво». Антирежимні виступи 1960-х рр. Культура й духовність.

29. Україна в період загострення кризи радянської системи

Ідеологічні орієнтири партійно-радянського керівництва. Конституція УРСР 1978 р. Економічна ситуація в УРСР. Дисидентський рух: течії, форми і методи боротьби. Українська громадська група сприяння виконанню Гельсінських угод. Самвидав. Кримськотатарський національний рух. Культура й духовність.

30. Відновлення незалежності України

Початок перебудови в СРСР. Чорнобильська катастрофа. Стан економіки. Шахтарські страйки. Гласність і політичний плюралізм. Український національно-демократичний рух. Зміни в політичному керівництві УРСР. Формування багатопартійної системи. Вибори до Верховної Ради УРСР і до місцевих рад 1990 р. Декларація про державний суверенітет України. Революція на граніті. Створення Автономної Республіки Крим (АРК). Меджліс кримськотатарського народу (червень 1991 р.). Спроба державного перевороту в СРСР у серпні 1991 р. Акт проголошення незалежності України. Референдум і вибори Президента України 1 грудня 1991 р. Розпад СРСР. Міжнародне визнання України. Культура. Духовне відродження.

31. Становлення України як незалежної держави

Державотворчі процеси в незалежній Україні. Повернення кримських татар на батьківщину. Статус Криму. Суспільно-політичне життя. Особливості формування багатопартійності. Конституція України. Економіка України в 1991–1998 рр. та в 1998–2004 рр. Запровадження гривні. Демографічні та міграційні процеси. Олігархічна система. Початок інтеграції в європейський і світовий простір. Політична розбудова суспільства. Рухи протесту на початку 2000-х рр. «Помаранчева революція». Україна в системі міжнародних відносин. Культура й духовність.

32. Творення нової України

Суспільно-політичне життя України в 2005–2013 рр. Авторитарний режим Віктора Януковича. Революція Гідності. Анексія Росією Криму. Агресія Росії проти України. Російсько-українська війна за Донбас. Добровольчі батальйони. Волонтерський рух. Реакція світової спільноти. Спроби мирного врегулювання. Соціально-економічний розвиток України до і після 2014 р. Реформа місцевого самоврядування. Євроінтеграційний поступ України: угода про асоціацію між Україною та ЄС. Режим безвізового в'їзду в країни ЄС для громадян України. Взаємодія України з країнами НАТО у 2014-2021 роках. Культура й духовність.

ЗРАЗОК ЗАВДАНЬ

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Голова Приймальної комісії,
Ректор університету

“ _____ ” _____ 20 р.

Варіант №
екзаменаційного завдання
для проведення вступного іспиту з історії України
Перший (бакалаврський) рівень
Спеціальність 052 «Політологія»

1. Українські землі у складі Речі Посполитої в першій половині XVII ст.
2. Україна в умовах десталінізації

Схвалено: Кафедрою історії України
« » 20 р., протокол №

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Власов В.С. Історія України: підручник. 7 клас. – Київ: Генеза, 2004.
2. Гісем О.В. Історія України: конспекти уроків: 8 кл. — Тернопіль: Навчальна книга – Богдан», 2017.
3. Гісем О.В. Історія України: зошит для тематичного, семестрового і річного контролю знань. 8 кл. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2016.
4. Історія України. Всесвітня історія 5-9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Оновлена програма укладена відповідно до наказів Міністерства освіти і науки України №52 від 13 січня 2017р. і №201 від 10 лютого 2017р.
5. Державний стандарт базової та середньої освіти (Затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 14.01.2004 р. №24.
6. Коляда І.А., Криlach К.І., Юренко С.П. Історія України: підручник. 7 клас. -Київ: Генеза, 2001.
7. Кульчицький С.В., Лебедева Ю.Г. Історія України: підручник. 11 клас. - Київ: Освіта, 2001.
8. Лях Р.Д., Темірова Н.Р. Історія України: підручник. 7 клас. – Київ: Генеза, 2003.
9. Марочко В.І., Турченко Ф.Г. Історія України: підручник. 9 клас. - Київ:Генеза, 2005.
10. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Історія України. 5-11 класи. Всесвітня історія. 6-11 класи. – Харків: Шкільний світ, 2001.
11. Сергієнко Г.Я., Смолій В.А. Історія України: підручник. 7-8 клас. - Київ:Освіта, 1995.

12. Сорочинська Н.М., Гісем О.О. Історія України [рівень стандарту] : підручник для 11 кл. закл. загальн. серед. Освіти. — Тернопіль : Навчальна книга–Богдан, 2019.

13. Турченко Ф.Г. Новітня історія України: підручник. 10 клас. - Київ: Генеза, 2001.

14. Турченко Ф.Г. Новітня історія України: підручник. 11 клас. Ч. II. - Київ: Генеза, 2001.

15. Швидько Г.К. Історія України: підручник. 8 клас. - Київ: Генеза, 2002.б)

Додаткова

1. Алексеев Ю. М., Вертегел А. Г., Даниленко В. М. Історія України. / Ю. М. Багацький В.В. Історія України: підручник /В.В. Багацький. – К.: Алерта, 2010. – 388 с.

2. Білоцерківський В.Я. Історія України: Навч. посіб. 3-є вид., випр. і доп. / В.Білоцерківський. - К.: ЦУЛ, 2007. – 536 с.

3. Бойко О.Д. Історія України: навч. посіб. 7-є вид., стереотипне./ О.Бойко. – К.: Академвидав, 2018. –720 с.

4. Гудзь В. В. Історія України. / В. В. Гудзь. – К.: Слово, 2003. – 616 с.

5. Дорошенко Д. І. Нарис історії України: У 2-х кн. – К.: Либідь, 1991.

6. Давня історія України: У 2-х кн. / За ред. П. П. Толочко та ін. – К.: Либідь, 1994.

7. В. А. Смолій. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009.

8. Король В. Ю. Історія України: навч. посіб. Вид. 2-е, доп. / В. Король.– К.: Академія, 2008. – 552 с.

9. Котова Н. О. Історія України. / Н. О. Котова. – Харків: Одиссей, 2005. – 416 с.

10. Лазарович М. В. Історія України / М. В. Лазарович. – К.: Знання, 2008 –683 с.

11. Литвин В.М. Історія України: підручник / В. Литвин. - 3-є доопр. Та допов. Видання. – К.: Наукова думка, 2009. – 824 с.
12. Михальчук П. А. Термінологічний і хронологічний довідник з історії України/ П. М. Михальчук. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. – 192 с.
13. Мицик Ю.А. Історія України / Ю.А. Мицик, О.Г. Бажан, В.С. Власов. – 3-євид. доп. і переробл. – К.: Києво-Могилянська академія, 2010. – 595 с.
14. Світлична В.В. Історія України. / В. Світлична. – Львів: Каравела, 2003. -308 с.
15. Скрипник Н. О. Історія України. / Н. О. Скрипник. К.: Каравела, 2004.– 582 с.
16. Сушинський Б. І. Князі та полководці стародавньої України: історична література. – Одеса, 2006. – 512 с.
17. Терещенко Ю. Історія України від найдавніших часів до утвердження незалежної держави: [Навч. посібник]. / Ю. І. Терещенко.– К.: Либідь, 2004.– 423 с..
18. Толочко П.П. Козак Д.Н., Крижацький С.Д. Давня історія України: навч.посіб. У 2-х кн./ П. Толочко. – К.: Либідь, 1994. – 224 с.
19. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної і ранньомодерної України. / Н.Яковенко. – К.:Критика, 2005. – 584 с.